

ธารธรรมสามสาย (ตอนที่ ๑)

“ปมพะพลึงแห่งการตื่นรู้สู่การปฏิรูปสถาบันทางศาสนา”

เรจินัลด์ เรย์ เขียน

วิจักขณ์ พานิช แปลและเรียบเรียง

“แรงบันดาลใจ การสร้างสรรค์ และสถาบัน” เรจินัลด์ เรย์ ให้มุมมองในเรื่องของการสืบทอดพุทธธรรม ว่าทำอย่างไรชาวพุทธจึงจะสามารถรักษาคุณค่าแห่งการตื่นรู้ในสายธารธรรมให้คงอยู่ไปตราบนานเท่านาน

ทุกศาสนาต่างก็ให้ความสำคัญกับคำถามในเรื่องของความถูกต้องและความต่อเนื่องแห่งแก่นคำสอน แล้วเราจะสามารถบอกได้อย่างไรว่าตัวธรรมาจารย์ หรือคำสอนของท่านเป็นสิ่งที่ถูกต้อง สอดคล้องตามหัวใจแห่งพุทธธรรมอย่างแท้จริง เราจะบอกได้อย่างไรว่าสายการปฏิบัตินั้นๆเป็นของจริงหรือของเก๊ คำสอนหรือเทคนิคการฝึกฝนนั้นๆมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ หรือแม้แต่คำถามพื้นฐานที่ว่า “สายปฏิบัติ” หรือ “ธารธรรม” ที่เรากำลังพูดถึงอยู่นี้ จริงๆแล้วหมายถึงอะไรกันแน่

ในประวัติศาสตร์ศาสนาของตะวันตก สถาบันทางศาสนาจะมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินว่าอะไรคือความจริง และอะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง สามัญชนจึงมักมองตรงไปยังผู้นำสถาบัน หรือชนชั้นผู้มีอำนาจ ในการตรวจสอบและประเมินกฎเกณฑ์ วินัย ข้อประพฤติ และความถูกต้องของตัวธรรมาจารย์หลักคำสอน หรือแนวทางการปฏิบัติที่ท่านชี้แนะ หนทางนี้จะเหมาะสมและเข้ากันได้ดีกับศาสนาแบบเทวนิยม ที่ซึ่งหลักธรรมคำสอนถูกเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่พบได้ภายนอก อีกทั้งคนเดินดินธรรมดาๆก็ดูจะไม่มีศักยภาพและอำนาจใดๆในการตัดสินว่าสิ่งใดคือสัจธรรมความจริงสูงสุด

ทว่าเราสามารถพบตัวอย่างของแง่มุมที่ต่างออกไปได้เช่นกัน หากเรามองดูชีวิตของจีซัส(พระเยซู) และภารกิจการเผยแผ่คำสอนของท่าน ในยุคที่อำนาจทางสถาบันถูกตรึงไปทั่วทั้งอาณาจักร โบสถ์ เยรูซาเล็มและพิธีกรรมทางศาสนาทั้งหมดถูกควบคุมอย่างเคร่งครัด ในฐานะเป็นหนทางเดียวแห่งการ

เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า แต่ในทางกลับกันคำสอนของจีซัสได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า “อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าสามารถพบได้ภายในจิตใจของคนทุกคน”

หรือหากพิจารณาคำวิพากษ์ของมาร์ติน ลูเธอร์ที่มีต่ออำนาจคริสตจักร โรมันคาทอลิกในสมัยนั้นที่ยืนยันว่า “ไม่มีการไถ่ถอนใดเกิดขึ้นได้ภายนอกโบสถ์” โบสถ์คริสตจักรอันเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจชนชั้นในรูปแบบบุรุษเป็นใหญ่ (male hierarchies) โครงสร้างการปกครองของสถาบัน และอำนาจการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง ลูเธอร์ได้ท้าทายด้วยวลีเด็ดที่ว่า “ความเป็นพระอยู่ในตัวผู้ศรัทธา” อันหมายความว่า ไม่มีบุคคลหรือสถาบันใดที่จะสามารถมาคั่นกลางความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับพระผู้เป็นเจ้าได้ คนทุกคนสามารถมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดโดยตรงกับพระผู้เป็นเจ้าได้ภายในจิตใจของเขา

ส่วนในวิถีความเชื่อแบบอเทวนิยมอย่างพุทธศาสนา คำถามในเรื่องของความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องเป็นปัญหาที่ท้าทายในตัวของมันเอง ในมุมหนึ่ง พุทธศาสนาก็เหมือนศาสนาจัดตั้งทั้งหลาย ที่มีองค์กรปกครอง มีสถาบันทางศาสนา โครงสร้างทางอำนาจ และชนชั้นผู้เป็นใหญ่ในสถาบัน ในบางสายปฏิบัติอย่าง ฝ่ายเถรวาท หรือ ฝ่ายทิเบต ภาพของสถาบันที่ว่านี้จะเป็นศูนย์กลางเลยทีเดียวได้ (ในสายปฏิบัติอื่นๆอย่างเช่น เซ็น อาจจะพบเห็นได้มากกว่าในฉากหลัง) โดยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ศาสนาของชาวตะวันตก เมื่อมองไปยังความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนา คนส่วนมากก็มักจะเข้าใจว่าสถาบันคณะสงฆ์เบื้องสูง อย่างมหาเถรสมาคม คงมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินความถูกต้อง อย่างที่ไม่ต่างไปจากอำนาจของโบสถ์คริสตจักร

แต่เราต้องไม่ลืมว่า พุทธศาสนาในฐานะวิถีปฏิบัติแบบอเทวนิยมได้ให้แนวทางที่ชัดเจนที่ว่า สัจธรรมสูงสุดหาได้ถูกค้นพบในปัจเจกภายนอก การเข้าถึงสัจธรรมที่แท้ คือ การตระหนักรู้ถึงศักยภาพสูงสุดภายในหัวใจของผู้ฝึกฝน แนวทางที่ว่านี้นำไปสู่การตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจภายนอกกับศักยภาพภายใน ว่า ณ จุดใดที่พลวัตของพลังสร้างสรรค์ทั้งสองนี้จะสามารถนำไปสู่การพิจารณาถึงความถูกต้องของสายการปฏิบัติกันได้

ในพุทธศาสนาฝ่ายทิเบต คำว่า “สาย” (Lineage) ถูกใช้ในหลายความหมายด้วยกัน ในที่นี้สามความหมายหลักได้ถูกยกขึ้นมาวิเคราะห์ ได้แก่ สายในฐานะ “สายธารเดิมแท้” (Primordial Lineage)

สายในฐานะ “สายธารการสืบทอด” (Transmission Lineage) และสายในฐานะ “สายธารอำนาจ” (Organizational Lineage)

ผู้เขียนเชื่อว่าด้วยการทำความเข้าใจ “ธารธรรมสามสาย” ที่ว่านี้ จะสามารถตอบคำถามในเรื่องของการตัดสินใจความต้องการและความน่าเชื่อถือของสายการปฏิบัติที่มีมากมายหลากหลายในพุทธศาสนาจักรได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สายธารเดิมแท้ (The Primordial Lineage)

สายธารเดิมแท้นั้น ถือว่ามีความสำคัญที่สุดในบรรดาสายธรรมทั้งสาม และในทางประวัติศาสตร์ก็ถือได้ว่ามีความเก่าแก่ในฐานะต้นกำเนิดของพุทธศาสนาในฐานะศักยภาพแห่งการตื่นรู้ อันพบได้ภายในตัวผู้ปฏิบัติ สรรพสัตว์ ธรรมชาติ และทุกอณูในสากลจักรวาล

สายธารเดิมแท้หมายถึงอะไร? ต้นน้ำแห่งธารธรรมที่ว่านี้คือประสบการณ์ตรงแห่งการเข้าถึงพุทธสภาวะ หรือภาวะแห่งการตื่นรู้ พระพุทธเจ้าได้ค้นพบว่าภายในตัวเรานั้น มีสภาวะตื่นรู้อันแจ่มแจ้งหมดจด ที่สามารถสัมผัสได้ในทุกปัจจุบันขณะ

ในชั่วขณะแห่งการตื่นรู้ เราสามารถเข้าสู่ภาวะแห่งปัจจุบัน เหนืออดีต เหนืออนาคต ชีวิตที่ตื่นคือชีวิตที่แท้ ช่วงเวลาที่เราสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆตามที่เป็นจริง เป็นชีวิตที่ถูกลอก ปอกออกสู่ความเปลือยเปล่า เหนือความกลัวและความคาดหวังใดๆ

ประสบการณ์แห่งการตื่นรู้ที่ตรงไปตรงมาและหลอมรวมอยู่ในปัจจุบันขณะ โดยสมบูรณ์นี้เองคือ สายธารเดิมแท้ สิ่งนี้คือทั้งหมดแห่งพุทธศาสนา นั่นคือ การแสวงหาและสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติเดิมแท้ภายในตัวเรา และเรียนรู้ที่จะให้คุณค่ากับความสัมพันธ์ที่ว่านั้นในชีวิตประจำวัน

สายธารเดิมแท้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ถ่ายทอดให้กับพุทธสาวกและพุทธสาวิกาทั้งหลายอย่างไม่เลือกชั้นวรรณะ หลังจากการรู้แจ้งโดยสมบูรณ์ท่านได้พบกับเพื่อนปัญจวัคคีย์ที่เคยปฏิบัติร่วมกันมา ท่านได้แบ่งปันประสบการณ์สองสามอย่างแก่เพื่อนเก่าทั้งห้า และเพียงไม่นานจิตของโกณฑัญญะก็เข้า

สู่พุทธสภาวะภายในโดยสมบูรณ์ พระพุทธะเห็นดังนั้นก็กล่าวด้วยความปิติ “โกณฑัญญะเข้าใจแล้ว เขาตื่นรู้แล้ว”

สายปฏิบัติในพุทธศาสนาต่างก็ให้ชื่อแก่สายธารเดิมแท้แตกต่างกันออกไป ในสายเถรวาท อาจรู้จักกันในนาม “ความดับสนิทแห่งทุกข์” อันหมายถึงประสบการณ์การเผชิญหน้ากับการดับสลายของ จันทรทั้งห้า ในสายมหายาน ช่วงต้น อาจรู้จักกันในนาม “ปรัชญาปารมิตา” อันเป็นสภาวะการข้ามพ้นทางปัญญา ที่เป็นพื้นฐานของสภาวะแห่งการตื่นรู้ของสรรพสัตว์ ในสายเซ็น มันรู้จักกันในชื่อ “ไร้จิต” อันแสดงถึงวินาทีที่เราล้มเลิกความพยายามที่จะรู้ แล้วพบตัวเองอยู่ในสภาวะแห่งจิตที่ไม่รู้ (don't know mind) โดยสมบูรณ์ ในพุทธทิเบต ได้แก่ มหามูทรา (ธรรมลักษณะอันยิ่งใหญ่) และ ชกเซ็น (ผลธรรมอันสูงงาม)

ในฐานะวิถีปฏิบัติแบบอเทวนิยม พุทธศาสนาได้ให้คุณค่ากับพุทธสภาวะหรือสายธารเดิมแท้ ในฐานะหัวใจสูงสุด ทว่ามันก็เป็นสิ่งที่อาจจะแปลกแยกจากแบบแผนค่านิยมของอัตตา หรือสิ่งที่เราคิดว่าเป็นตัวเราอย่างสุดขีด บุคคลคนทั่วไปจึงมักจะไม่ตระหนักถึงการมีอยู่ของสภาวะพื้นฐานที่วุ่นวายนั้นแต่อย่างใด โดยปกติแล้ว เราจึงมักสัมผัสสภาวะแห่งการตื่นรู้ในสายธารเดิมแท้ได้ก็แต่ในผู้อื่น ซึ่งได้แก่ธรรมาจารย์ผู้ปฏิบัติชอบอันเป็นที่เคารพรักของเรา เราอาจจะรู้สึกถึงความรักและความศรัทธาอย่างที่ไม่สามารถอธิบายเป็นคำพูดได้ เราปรารถนาที่จะอยู่ใกล้ชิดท่านตลอดเวลา หรือในทางกลับกัน ความสัมพันธ์นั้น อาจถูกแสดงออกมาในรูปของความเกรงขาม หรือความหวั่นกลัว เราอยากที่จะวิ่งหนีไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ การได้อยู่ใกล้ชิดบุคคลเช่นนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกบวกลบที่รุนแรงด้วย เหตุผลที่ว่าภายในตัวท่านเราได้พบธรรมชาติอันลึกซึ้งของตัวเราที่เราได้เฝ้าค้นหาแสนนาน เมื่อเราได้สัมผัสสายธารเดิมแท้ในตัวธรรมาจารย์ ประสบการณ์นั้นก็นำมาซึ่งแรงคล้อยใจในการฝึกฝนตนเอง เพื่อการค้นพบพุทธสภาวะนั้นจากภายใน อันจะค่อยๆเผยปรากฏมากขึ้นในตัวเราตามความ پاکเพียรบนเส้นทางแห่งการฝึกตน